

uit Maria's moederschoot gegeven. Nu toch is er tweemaal. Het Lam Gods dat de Verzoening brengt en kan heiligen, maar ook de Koning die zijn verlossers in 't heilig spoor doet wandelen.

Voor de Kribbe al te gader dienstknachten, die te kort schoten, en bezweken, en na de Kribbe al tezaam kinderen Gods, die roemen in 't Abba lieve Vader.

Dr. A. K.

„Hij zal groot zijn voor den Heere“.

[KERSTFEEST 1913.]

Want hij zal groot zijn voor den Heere, en wijn en sterken drank zal hij niet drinken; en hij zal niet met den Heiligen Geest vervuld worden; ook van zijner neders lijf aan.

Lukas 1: 15.

In Israël leefden, toen onze jaartelling begon, een klein aantal eenig bevoorrechte mannen en vrouwen. Van Alphen liet in zijn kinderzangen een beelden knaap uitspreken: „Och, was Jezus nog op aarde, 'k vloeg m'n stoups naar Jezus heen“. En al is 't nu voor het geloof heerlijk, dat we niet meer noodig hebben in Christus naar het vleesch te roemen, omdat Gods kind Jezus volle gemeenschap geestelijk genieten kan, toch neemt dit niet weg, dat we bij het lezen van de Evangelien soms de schare benijden kunnen, aan wie het voorrecht te beurt viel, in hun aardse leven Jezus persoonlijk te zien en van zijn Goddelijke lippen het Evangelie te beluisteren. Al ware het ook slechts een enkel maal, Jezus op aarde gezien te hebben en zijn woorden van genade te hebben gehoord, het zou ons goud waard zijn geweest. En gesteld, dat het gerucht uitging: „Jezus is in 't Oosten op nieuw verschenen“, de vloed, de stroom zou niet te stelpen zijn, van de schare, die alles verliet om naar die wonderplek in 't Oosten heen te trekken.

Maar denkt ge dit, vooral op den Kerstdag, met levendige verblijding, in dan zult ge te meer gevoelen, wat geheel eenig geluk aan die zeer enkelen ten deel is gevallen, die God de Heere reeds van hun geboorte af bestemd had, om straks de bijzondere vertrouwelingen van den Heiland te worden, zijn intiemste omgang te mogen genieten, in zijn hoogheilig plan om te worden ingeleid, schier elk woord van zijn lippen te mogen opvangen, en van al zijn wonderen getuigen te zijn. Ja, achter nog zaliger moet het voor deze enkele mannen en vrouwen geweest zijn, als Jezus met hen aan het bad, als ze Jezus in het heilend gebaat mochten zien, als zij den blik van zijn wonder oog mochten opvangen, en uit alle trekken en bewegingen van zijn heiligaanzicht een indruk van zijn persoon mochten opvangen, gelijk na hem niemand.

Denk het daarbij in, dat ze Jezus gedurig de hand mochten drukken, en zelfs, naar de gewoonte in het Oosten, hem gedurig eerbiediglijk een kus der heide op het gelant mochten drukken, — en ge gevoelt immers dieper dan woorden het kunnen uitdrukken, wat niet te evenaren voortdurend aan die enkele mannen en vrouwen is te beurt gevallen. Van Maria en Jozef en de omgeving te Nazareth spreken we nu niet. Laat toen Jezus zich openbaard had als de Heiland der wereld, kon het licht opgaan over zijn geheel eenig verschijning. Eerst zoo 't indenkend, voelt ge dan ook wat demon in Judas moest varen, om na een verkeer en omgang met Jezus van drie volke jaren, dien heiligen persoon te verraden. Maar zelfs die diepdonkere slachdader van Judas' helsen gruwel doet u nu nog te meer het niet niets te vergelijken voorrecht hoogschatten, dat aan die enkele uitverkorenen in Jezus intieme omgeving door hun God beschikt was.

Velen waren 't er niet. Weinig meer dan een zestal vrouwen; dan de elfen en op eenigszins verderen afstand de zeventig discipelen, en nevens deze allen, ja vóór hen, Johannes de Dooper, die geheel eenig was, van wie Jezus zelf betuigt, dat vóór Hij zelf optrad, niemand Johannes den Dooper te boven ging, en van wie reeds de engel, nog eer hij geboren was, aan Zacharias betuigt: „Dit zal groot zijn voor den Heere“.

Jezus' onuitdelijke verschijning te hebben mogen aankondigen; vlak vóór Hij optrad te hebben mogen profiteren van het groote werk der genade, dat nu te komen stond; en dan met eigen hand Jezus te mogen doopen, was het niet juist te veel voor een kind des menschen? Het is zoo, Johannes werd ten leste gevangen gezet, en hij is te Machaera in den kerker onthoofd, maar wat zegt dit korte bange leed, vergeleken bij de zoo geheel eenig bevoorrecht, die aan Johannes boven alle man in Israël was toebedeeld.

Natuurlijk had God hem reeds van zijn geboorte af de gaven verleend die hem voor zijn heilig ambt van noodde waren, en, eenmaal in dit heilige ambt ingegaan, was het zich onttrekken aan de wereld, en het leven in de woestijn, voor Johannes geen gemis. Nog zou meer dan één vorst zijn troon willen verlaten, zoo hem een ere als van den Dooper in dien dienst van den Christus ten deel viel.

Het haren kled was hem een eregewaad, de honig uit de rookloze als een bemisch noma. Hij had niet zelf zijn ambt gekozen, maar God had er hem voor besteld. Goddelijk had door zijn engel, nog eer hij ontfangen was, zijn geboorte aangekondigd. Hij schitterde in de zalving van den Heilige, en chronologisch zelfs had God het zoo beschikt, dat zijn optreden juist met de komst van den Messias tot samenval. Hij was groot voor den Heere, omdat God hem zoo rijk begaafd had hem een zoo geheel eenig roeping had toevertrouwd. Jezus' verschijning is zonder het voorgaande optreden van Johannes nauwelijks denkbaar. Heel Israël spande hij in ontzet des geestes. Hij was het, die naar Goddelijke roeping hierom zoo eenig groot was, omdat hij de mannen en vrouwen die straks intiem met Jezus zouden verkeren, het hart voor Jezus had mogen ontsluiten.

Zoo zijn er nog, soms eenvoudigen en vorgeleiden in den lande, die in den zin waarin Johannes het was, nu nog groot zijn voor den Heere. Niet alsof we hiermee doelen op hun innerlijk geloofsleven. Bij Johannes staat met de innigheid op den voorgrond, maar het vervallen van een roeping. Daardoor en daardoor alleen is Johannes de Dooper groot voor den Heere geweest. Hij ontsloot het oog der schare voor Jezus; hij was de schare op Jezus; hij riep tot

Jezus al wie zijn woord bereiken kon; en hij rustte niet, eer zulk een aangegrepen zelf te knie voor Jezus gebogen had.

En dit nu is 't wat op elk Kerstfeest ook u de vraag vol ernst voor de conscientie legt, of ook u tekenen poogt en Johannes te zijn bij wie Jezus nog niet kent.

Het is zoo, ook hier kan vaak een drukte plaats grijpen zonder toederen ernst, maar juist daarom noot met het beroep op ander over drijving uw eigen verzaaking van uw heilige roeping vrij.

Ook onder ons leeft zoo menig beijdend Christen in een omgeving die Jezus nog niet kent; gaat hij heen in hun woning, en ontvangt ze in eigen huis verkeer met ze, leeft soms halve dagen met ze samen, en toch, weiden, dat al zulke heele en halve kennissen nog geheel van Jezus vervreemd zijn, streken ze toch geen hand uit, en laten geen woord over de lippen komen, om deze verdoelden naar Jezus te roepen.

Vraagt ge dan aan dezulken: „Noem mij eens een persoon, voor wie u in Gods hand 't middel waart, om hem tot Jezus te brengen, dan slaan ze de oogen neer en doen er het zwijgen toe.“

De nu is klein zijn voor den Heere. En daarom komt op elk Kerstfeest tot een legelijk die Jezus beijd, altijd bij vernieuwing de vraag: „Bij wien en voor wien zijt ge de Johannes geweest om hem naar Jezus te lokken.“ Neen aan, dat ge groot voor de wereld zijt, maar wie is er onder de toegebrachten tot uw Heiland, die als een levend getuige u ten bewijzen in, dat ge ook groot zijt voor den Heere?

Dr. A. K.

Amsterdam, 19 December 1913.

Was wel met eenige bezorgdheid het optreden der nieuwe Regeering tegemoet gezien met het oog op de Kerk, de Zending en de School, zoo kan niet anders getuigd, dan dat het Ministerie Cort van der Linden er mee dan tegenviel.

De vraag in hoeverre het feit, dat de Christelijke partijen in de Eerste Kamer nog de meerderheid hebben, en in de Tweede Kamer de Regeering wel meermalen den steun van rechts noodig zal hebben, op deze welwillende houding der Regeering van invloed is geweest, laten we rusten. In een land als het onze, waar de partijen bijna tegen elkander opwegen, zou een politiek a'outrance een onmogelijkheid wezen. Elk Kabinet, ook al was het parlementair geweest, zou rekening hebben moeten houden met den machtigen invloed, dien de Christelijke Staatspartijen uitoefenen. In een land als Frankrijk, waar dit tegenwicht geheel ontbreekt, en het liberalisme, radicalisme en socialisme oppermachtig heerscht, ziet men hoe geheel anders de Regeering tegen al wat maar Kerk heet optreedt, en met wat hartstochtelijke woede daar de zoogenaamde laïciseering van de School wordt doorgezet. Nu mag onze volksraad zelf conservatiever wezen en van alle uitersten een afkeer hebben, en niet daaraan te danken wezen; dat het liberalisme ten onzent niet een dergelijk scherp geteekend antireligieus karakter vertoont als in Frankrijk, maar de factor, die niet minder invloed uitoefent, is dat elke Regeering, die opzettelijk de religieuze belangen zou aantasten, daarmee een storm ontketenen zou onder het volk. Kappene's scherpe resolutie is in dit opzicht een les geweest, die het liberalisme niet licht zal vergeten.

Doch de psychologische verklaring van het feit, dat bij de verkiezingen van liberale zijde zoo scherp de Zending werd aangevallen, voor de vermeende rechten der Hervormde Kerk werd opgekomen, tegen Roomschen invloed werd getornd en de bevoorrecht der Openbare School werd geëischt, terwijl thans de Regeering, die al mag ze dan niet parlementair zijn, toch uit deze verkiezingsactie is voortgekomen, zeker niet agressief, veeleer tegemoetkomend en verzoenend tegenover ons optreedt, — behoeft ons hier niet verder bezig te houden. Zelfs willen we gaarne hulde brengen aan den nobelen zin van den Staatsman, die thans het roer van Staat in handen heeft en die reeds jaren geleden geheel proprio motu opkwam voor de vrijheid van het onderwijs, niet alleen voor de lagere, maar ook voor de hogere School. Hoofdaak is voor ons echter, nu het belangrijkste deel der politieke debatten over de Staatsbegroting is afgelopen, en bij deze eerste reünconter van Ministerie en Volksvertegenwoordiging ook de lijnen duidelijk zijn geworden, die de Regeering volgen zal, vast te stellen, wat van dit nieuwe Ministerie te wachten is voor wat we onze religieuze belangen zouden willen noemen.

Wat nu de Zending betreft, bleek het woord sprekwat waar, dat een Jakobijn, die Minister wordt, nog niet altoos een Jakobijnsch Minister is. De felle redivoeringen, die de heer Pleyte als liberaal verkiezingsdebatte hield, deden wel het ergste vrezen, toen hij als Minister van Koloniën in het nieuwe Kabinet optrad. Idenburg zou gedwongen worden terstond zijn ontslag te nemen; aan de Zending zouden alle voorrechten weer ontnomen worden; een anti-christelijke geest zou in onze koloniale politiek den toon aangeven. Maar hoe donker de hemel ook scheen, nauwelijks trad de nieuwe Minister van Koloniën op, of de wolken braken en het zonnelicht brak weer door. Idenburg bleef gehandhaafd en zijn beleid werd goederd. Van een anti-christelijke politiek zou geen sprake wezen. Aan de Zending werd ook voor de toekomst steun beloofd. In zake Soemba mag de lucht nog niet geheel opgeklaard wezen, maar overigens kunnen we dankbaar zijn. Struikelblokken en hinderpalen zal de Regeering aan de Zending's actie niet in den weg leggen; veeleer kan deze actie op een welwillende houding der Regeering rekenen.

Wat het kerkelijk vraagstuk betreft, zal de Regeering zich stipt onthouden van al wat naar bevoorrecht van een Kerk en repressief optreden tegen een andere Kerk

zweemt. Op het ultramontaansche gevaar moge bij de debatten van liberale zijde nog eens gewezen zijn, maar dat was meer om de verkiezingscampagne goed te praten, dan dat men aan huische maatregelen tegen onze Roomsche landgenooten dacht, en de Regeering verklaarde in elk geval van een Kulturkampf tegen Rome niets te willen weten, evenmin als van het schenken van nieuwe privileges aan de Hervormde Kerk. Het grondwettelijk standpunt, dat de Regeering alle godsdienstige gezindheden gelijke bescherming verleenen zal, wordt door het Kabinet stipt gehandhaafd. Wel zal de Regeering, wanneer Grondwettshervorming aan de orde komt, Artikel 171 buiten het geding laten en blijft het onrecht voortduren, dat de talrijke Protestantische Kerkengroep, de Hervormde Kerk uitgezonderd, geen subsidie ontvangt, maar het zou niet goed wezen deze Regeering daarvan een verwijt te maken, waar een rechts Ministerie evenzoo bij een generale Grondwettshervorming revisie van Artikel 171 niet aandoort. We hebben alleen dankbaar te wezen, dat het gelijk recht van alle Kerken ook door deze Regeering blijkbaar als maxime aanvaard wordt.

En eindelijk wat de School aangaat, heeft de Regeering, al zal ze zelf het initiatief niet nemen om de Schoolquaestie op te lossen, toch zich bereid verklaard, de helpende hand te bieden om tot een goede oplossing te komen. Ze zal dit doen door een Staatscommissie in te stellen, waarin de verschillende partijen zullen vertegenwoordigd zijn; deze Staatscommissie zal niet gebonden worden aan een nauwkeurig omschreven mandaat, maar de verschillende vraagstukken zullen hier vrij worden besproken worden; en wanneer het gelukt tot een voorstel te komen, dat ook in de Tweede Kamer een meerderheid vindt, zal de Regeering op verzoek der Kamer bereid wezen om dit voorstel, voorzover het ook wijziging der Grondwet beoogt, in de Grondwettshervorming op te nemen. Vooral de zeer sympathieke woorden, die Minister Cort van der Linden over onze strijd voor het vrije onderwijs sprak en de openlijke erkenning, dat ons jarenlang onrecht was aangedaan, zijn ons zeer aangenaam geweest. Van het hoofd eener liberale Regeering was dit nog nooit zoo onomwonden verklaard.

Ons slotwoord.

We beloofden op het schrijven van Dr. Greydanus nog in een slotwoord te zullen terug komen. Niet om de zaak zelve, waarom het gaat, principieel af te handelen, want, hoezeer men van meer dan een zijde ons hierom vergocht, gelooven we niet, dat een weekblad als de *Herald* zich hietoe leent. De fijne logische onderscheidingen, waarom het hier gaat, gaan boven de bevattings van de meeste lezers van de *Herald*, en al mag een enkel maal een citaat worden aangehaald, wanneer deze citaten, nog wel in een vreemde taal, kolommen vullen, wordt te veel van het geduld onzer lezers geveerd. We zijn echter volkomen bereid, in een meer wetenschappelijk tijdschrift dit debat voort te zetten. Daar alleen is het op zijn plaats.

Voordat we echter nog eens op de zaak zelve terugkomen, dient eerst tot ons leedweten wederom een persoonlijk element uit het debat te worden weggenomen. Dr. Greydanus meent, dat we hem als een ketter aan de kaak hebben willen stellen en vraagt ons daarom openlijk deze geschuldiging te herroepen. Mogen we hierop antwoorden, dat geen haar op ons hoofd aan zulk een beschuldiging gedacht heeft. Ketterij is niet, wanneer men in woorden, ketterij, argumentatie of voorstelling van een zaak afwijkt van de Belijdenis, maar wanneer men op principieele punten de geloofs waarheden, die de Confessie belijdt, weersprekt. Van dit laatste nu was in het onderhavige geval sprake. Dr. Greydanus heeft in zijn referaat het Goddelijk gezag der Heilige Schrift op voortreffelijke wijze, waarvan ook wij lof hebben toegebracht, gehandhaafd; hij heeft evenzoo zonder eenige aarzeling uitgesproken, dat dit Goddelijk gezag der Schrift niet door ons erkend kan worden zonder de werking des Heiligen Geestes, die ons bekwaamt en bereid maakt haar als Gods Woord te zien en er ons metterdaad toe brengt, haar als Gods Woord te erkennen. Op deze beide hoofdpunten komt het natuurlijk in Artikel V onzer Confessie aan, en hierover bestaat geen verschil. Indien Dr. Greydanus echter meent, dat we hem van een ketterische afwijking van de Confessie beschuldigen hebben, dan willen we gaarne verklaren, dat dit nooit onze bedoeling is geweest.

Ons bezwaar was alleen, dat volgens hem dit getuigenis des Heiligen Geestes, ofschoon onmisbaar noodig tot de erkenning der Heilige Schrift als Gods Woord, niet, gelijk hij schreef, de grond is, waarop ons geloof in haar als het Woord van God rustt, of gelijk hij het later uitdrukte, dat we de Schrift gelooven niet om, maar door het getuigenis des Heiligen Geestes. In dit opzicht veroorloofden we ons van Dr. Greydanus te verschillen, omdat, al weten we zeer wel, dat latere Theologen zich evenzoo hebben uitgedrukt, we van oordeel waren, dat onze oudere Theologen en met name onze Confessie er anders over hebben gedacht.

Op dit punt kwam het dus aan, en toen Dr. Greydanus ons hiervoor nadere bewijzen vroeg, hebben we deze geleverd. De citaten thans door Dr. Greydanus aangevoerd om die te weerleggen, gaan buiten het geschil om. Indien door ons beweerd was, gelijk hij blijkbaar den indruk geven wil, dat dit getuigenis des Heiligen Geestes door ons werd opgevat als een Goddelijk inpraak in ons hart, waardoor God ons zeide met

een hoorbare stem: de Bijbel is Gods Woord, dan zouden deze citaten zeker ter plaatse zijn geweest, maar hiervan is geen woord door ons beweerd. En evenmin is door ons betwist, dat bij dit getuigenis des Heiligen Geestes een geopend worden van het oog plaats vindt om de Goddelijkheid der Schrift te zien, en een werking des Heiligen Geestes om ons te overreden dit Woord aan te nemen. We zijn dit alles van harte met Dr. Greydanus eens, ook al meenen we, dat hiermede nog niet volkomen is uitgedrukt wat onze oudere Theologen onder het getuigenis des Heiligen Geestes verstanden. Over deze beide punten liep het geschil dus niet, maar wel over de vraag, of dit getuigenis des Heiligen Geestes de grond van ons geloof mocht genoemd worden. De bewijspunten, hiervoor door ons aangevoerd, nu heeft Dr. Greydanus niet weerlegd en kon hij ook niet weerleggen. Waar hij er een poging toe waagt, is deze misluk. Zoo vraakt hij ons beroep op wat Calvijn schreef in zijn Institutie, omdat het *hoc factu fundamentum* volgens hem niet zou slaan op het getuigenis des Heiligen Geestes, maar op alles wat in het voorgaande hoofdstuk besproken wordt. In de Fransche uitgave zijner Institutie zegt Calvijn echter uitdrukkelijk: „il nous faut prendre l'autorité de l'écriture de plus haute que des raisons, c'est à savoir que nous la fondons sur le témoignage intérieur du Saint Esprit“ (Calv. Opera, Corp. Ref. I III, p. 95). En dat Calvijn hiermede niet bedoelt te zeggen, dat de werking des Heiligen Geestes de grond van het geloof is, maar wel degelijk den grond aanwijst, waarop ons geloof rusten moet, blijkt uit hetgeen vooraf gaat, n.l. dat, eerst dan aan onze conscientie genoeg zal worden gedaan, zoodat ze niet voortdurend door twijfelingen her- en derwaarts geslingerd worden, wanneer het gezag der Heilige Schrift gegrond wordt niet op menselijke redenen, maar op het getuigenis des Heiligen Geestes. En evenzoo staat het met de poging die Dr. Greydanus doet, om ons beroep op de Confessie te weerleggen. Natuurlijk kan een verwijzing naar een latere Latijnse vertaling hier niet baten. Nog daargelaten toch dat *quod* niet betekent *dood*, maar daarom, zoo is het, vanzelf sprekend, dat hetgeen hier alleen beslissen kan, de originele Fransche tekst is, zoodat deze door Guilo de Brès is opgesteld. Hier nu staat uitdrukkelijk *pour ce que*, een thans verouderde Fransche uitdrukking, die Littré aldus verklaart: *pour ce que explique la raison d'une chose et répond à l'interrogation pourquoi?* Het geeft dus niet aan de werking waardoor, maar de reden waarom, en dat beteekent in het Hollandsch den grond. Ook het Hollandsch omdat heeft nooit een andere beteekenis. De Vries en de Winkel in het Nederlandsch Woordenboek tekenen terecht bij dit woord aan, dat men wel onderscheiden moet tusschen drie groepen van voegwoorden, die de reden, de oorzaak of den bewijsgrond bevatten. De eerste groep is bij ons, zeggen ze, alleen vertegenwoordigd door omdat. Het ziet blootelijk op de reden, waarom iets zoo is of geschiedt. Men kan niet zeggen: het water stolt tot ijs, omdat het vriest, want hier geldt het de oorzaak, waardoor, en niet de reden, waarom. De oorzaak wordt altoos uitgedrukt door doordat en doordat.

Nu kan Dr. Greydanus wel verklaren, dat men de woorden onzer Confessie niet te veel pressen moet, maar waar het hier juist gaat om de quaestie: beschouwt onze Confessie het getuigenis des Heiligen Geestes als de oorzaak, dan wel als de grond(ratio) van ons geloof, daar ligt in het opzettelijk gebruik van het woord omdat, *pour ce que*, *eo quod*, wel degelijk een bewijs, dat onze Confessie dit getuigenis als den grond van ons geloof beschouwt. En dit bewijs is te sterker, omdat onze oudere Theologen, die het naast aan onze Confessie staan en wier denkbelden het meest daarin vertolkt werden, geen oogenblik gearzeld hebben om het getuigenis des Heiligen Geestes den grond te noemen waarop ons geloof rust. De citaten uit Calvijn aangehaald, bewijzen dit afdoende, evenzeer als de citaten uit Voetius en Rivet, al zijn deze uit een latere periode. Beide zeggen toch, wat Dr. Greydanus juist beweerde niet waar te zijn, dat het getuigenis des Heiligen Geestes, al wordt het alleen door ons persoonlijk gevoeld en al is het dus geen grond tegenover een ander, toch voor onszelf de laatste grond is, waarop ons geloof aan de Schrift rust. Wanneer Dr. Greydanus zich nu van deze citaten afmaakt met te beweren, dat zij niets beteekenen, dan dient hij dit te bewijzen met betere argumenten dan hij deed. Te zeggen, dat deze schrijvers niet het oog hadden op de door hem gemaakte tegenstelling van grond en werking, doet natuurlijk niets zake. Iets is grond of het is niet. Feit is nu, dat deze Theologen wel degelijk het getuigenis des Heiligen Geestes den grond van ons geloof hebben genoemd, *quod demonstrandum erat*. Trouwens, er is niet één kenner onzer oude Theologie, die hier anders over denkt. Aan de citaten uit Scholten, Staehelin en Loofs mag ik thans nog wel dit toevoegen van AL. SCHWEIZER, *Die Glaubenslehre der Ev. Ref. Kirche* Bd. I, p. 204, die het gevoelen der oudere Gereformeerde theologen aldus weergeeft: „Dieses testimonium Spiritus Sancti ist die entscheidende und wesentliche Begründung der Autorität unserer Schriften, fides divina; nur untergeordnete Stützen derselben können im historischen Zeugnis der Kirche und gelehrter Beweisführung gefunden werden, persuasio humana“. Dat het Deutsche woord „begründen“ hier niets anders beteekent dan den grond aangeven, weet ieder, die Duitsch kent. Ersch en Gruber in hun Reallexicon bespreken eerst het woord grond in logischen zin genomen en merken dan op, dat Begründung

de vaststaande term is om dezer grond aan te geven.

Wanneer Dr. Greydanus beweert, dat het woord grond hier in een anderen zin bedoeld is, dan bij het gebruikte, dan houde hij ons de opmerking ten goede, dat verbaal valent is, en de vraag natuurlijk niet is, wat hij onder grond wil verstaan, maar wat dit woord in het spraakgebruik beteekent. Wanneer hier van „grond“ sprake is, dan bedoelt Dr. Greydanus daarmede, gelijk het zelf uitdrukt, den erkenningsgrond of kengrond. In het Duitsch noemt men dit Erkenntnisgrund. Nu laat ik de vraag, of het juist is den grond, waarop ons geloof aan de Schrift rust, een kengrond te noemen, in het midden. Maar zelfs al vat ik het woord grond hier op als kengrond, dan is volgens *Esslers Wörterbuch der Philosophischen Begriffe* 1904 Bd. I blz. 414 de Erkenntnisgrund *die Erkenntnis* aus der eine andere Erkenntnis abgeleitet wird. Niet het ding-of feit, dat buiten mij staat, is dus eigenlijk de grond, maar de kennis, die ik er van heb. Nauwkeurig gesproken is derhalve ook niet de Schrift een evenmin die Goddelijkheid, die van de Schrift uitstraalt, maar de kennis, die we daarvan hebben, de grond, waaruit we afleiden, dat deze door ons als Goddelijk erkende Schrift Gods Woord is. Nu kan ik in het gewone leven zulk een fijne onderscheiding wel achterwege laten, maar hier is dit ongeoorloofd, omdat deze kennis van het object juist op gansch bijzondere wijze verkregen wordt, n.l. door de werking des Heiligen Geestes. Nu mag die testimonium Spiritus Sancti zeker nooit losgemaakt worden van de Schrift; wanneer de Heilige Schrift weggenomen wordt, zou het zonder inhoud wezen, evenals het oog zonder een voorwerp niets ziet. Het getuigenis des Heiligen Geestes is dus niet alleen het openen van het oog, maar tegelijk het laten indringen van het licht in het oog, zoodat ik dit Goddelijk karakter der Schrift zie; zoodat Dr. Schweizer het uitdrukt: „het getuigenis des Heiligen Geestes is de Goddelijke indruk, dien de geloovige uit de Schrift ontvangt“ (t. a. p. blz. 204). Deze indruk nu wordt door den Heiligen Geest gewerkt en heet daarom het getuigenis des Heiligen Geestes. In dien zin genomen, is het getuigenis des Heiligen Geestes dus wel degelijk de „Erkenntnisgrund“, waarop mijn erkenning van de Schrift als Gods Woord rust.

Tot op zekere hoogte raakt dit geschil dus meer een woordgeschil dan een principieel geschil. Toch ligt aan dit verschil in woordkeuze althans bij latere Theologen als Turretinus en a' Marck een dieper verschil ten grondslag met betrekking tot de wijze, waarop het gezag der Schrift door hen wordt aangetoond, en het is deze opvatting, die ik in hare consequentien niet geheel onbedenklijk acht. Men behoeft wat Calvijn zoo warm en bezielend over het testimonium Spiritus Sancti in zijn Institutie zegt, maar te leggen naast hetgeen Turretinus hierover later schreef, om dit verschil te voelen. Daarop doelde ik toen ik zeide, dat deze voorstelling niet uit den bloetijid onzer Theologie dagteekende, maar uit den tijd der decadentie. Ik behoeft wel niet te verzekeren, dat ik daarmede, zelfs niet zijdelings, bedoeld heb mij op minder waardeerende wijze uit te laten over de Dogmatiek van mijn hooggeachten ambtgenoot Prof. Bavinck. In bewondering voor deze Dogmatiek doe ik in niets voor Dr. Greydanus onder, ook al behoeft die bewondering natuurlijk niet tot slaafsche navolging te leiden, en al zal op ondergeschikte punten altoos wel zeker verschil van inzicht blijven bestaan. Om elk misverstand af te snijden, ben ik echter gaarne bereid de bedoelde uitdrukking, waaraan Dr. Greydanus aanstoot nam, terug te nemen. Ze ware, in dit verband, beter achterwege gebleven. Vooral omdat Dr. Greydanus zich ook op Prof. Bavinck beroepen had. Wanneer ik elders uiteen zal zetten, welke bezwaren ik tegen de latere opvatting van Turretinus en a' Marck heb, zal bovendien wel blijken, dat deze bezwaren niet het standpunt raken, dat Prof. Bavinck in zijn Dogmatiek innam.

En hiermede moge dit debat thans wat ons blad aangaat gesloten worden. Nu dupelek van weersijden geleverd is, kan gevoeglijk de discussie eindigen. Mocht de vrucht van dit antwoord zijn, dat de wortel van bitterheid uit het hart van Dr. Greydanus weggenomen is, dan zal me dit te aangenaam wezen.

Van de breking des Broods.

XI.

Zoo bleek, wat de dogmatische opvatting van het Sacrament van het Avondmaal betreft, dat beide, onze Catechismus en onze Liturgie, geheel met Calvijn overeenstemden. Men zou uit de geschriften van Calvijn zonder eenige moeite tal van citaten kunnen aanhalen, waarin woordelijk hetzelfde staat, wat onze Catechismus en Avondmaalsliturgie omtrent het Avondmaal leeren. Zelfs het eigenaardige feit, dat in beide deze geschriften onze Kerk zoo sterk de nadruk wordt gelegd op de herdenking van Christus offerande aan het Kruis, mag niet als een bewijs worden beschouwd, dat hier de Zwijgaansche of zoogenaamd oud-Gereformeerde Avondmaalsopvatting de overwinning over de latere Calvinistische heeft behaald; Calvijn zelfantwoordt in zijn Catechismus op de vraag, of het heilige Avondmaal ons leidt tot Christus dood, opdat we de vrucht daarvan genieten? door te zeggen: zeker, want daar is het eenige en altoos geldende offer gebracht, dat voldoende is voor onze zaligheid; en derhalve blijft niets anders over dan dat we die offerande genieten. Natuurlijk zou deze opvatting niet Calvinistisch wezen, wanneer daaraan niet toegevoegd

werd, dat we l achtige gemeer verheerlijkt lij door de werk maar we zage en onze Avo doen. Juist he Calvijn's liturg maalsbediening laat ons de ha Christus is, is maalsformulier.

Zoo blijft i dat gedeelte v waarin bijzond ethische verpl te hebben, to aanschane dan G Het stuk van hier te doene Avondmaalsfor hebben op de die door den H wordt, gaat i dienzelfden G lidmaten van broederlijke lie de heilige Ap het, zoo zijn v allen eens broo verklaring wor gelijk uit vele len en één broc beziën saameg vliet en zich wij allen, die Christus inge liefde om Chr wil, die ons te liefgehad, één alleen met w jegen's malkan.

Reeds Mens de liturgische. Hervormde K dit stuk onzer maalsformulier daarvan geco Sacramenten a betrekking tot meer in betre loovige afzond voor zijn gek Ook Prof. Ge spraak ten op juist, ondersch Avondmaalsfor om deze verpl ons voor te ex professo to zou. En al h gave van zijn verplichting, d vloet, geweze den achterge bespiegeling v verdringt geh (t. o. p. blz. 33 Hoe weinig Mensinga en daaruit blijke Calvijn's Sacri met nadruk Sacramenten t lijke tekenen; op zich zelf, brengt met de Calvijn dan o bediening der gadering der ge Calvijn juist en is daarom meerde Kerke doop is volge zichtbare Ke daarom niet worden. En i gevallen de maal aan k delijke eisch gevallen het den kranke maar dat er a d. w. z. een loovigen bij verwanten, vri men, om gez deel te nemen.

Ook is l deze verplicht Avondmaalslit breken zou, wel degelijk al een vijandsl goed voornem dracht en bro ten te leven' leerstellige o nogmaals uit is alleen daar reeds opmerk zeer kort is e ten der Avo op datgene, is, n.l. de w Christus. Zel uiting van de als bij Zwit het Avondm de eerste pla is het juist, c verschil tuss Avondmaalsb Zwijg's litu hoofdol, bij ondergeschikt maalsliturgie al wordt aan